

OBSAH

PŘEHLED TABULEK	9
PŘEHLED OBRÁZKŮ	11
1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY / <i>M. JEŘÁBEK</i>	13
1.1 Vstupní poznámky / <i>M. Jeřábek</i>	15
1.2 Představení projektu / <i>M. Jeřábek</i>	17
1.3 Metodika vlastních výzkumů / <i>M. Jeřábek, J. Dokoupil</i>	25
1.4 Zhodnocení literatury / <i>J. Dokoupil, T. Havlíček</i>	29
1.5 Historickogeografický pohled na české pohraničí / <i>P. Chromý</i>	33
2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA / <i>T. HAVLÍČEK</i>	45
2.1 Hranice a hraniční efekt / <i>J. Dokoupil</i>	47
2.1.1 Hranice v politické geografii	47
2.1.2 Hranice v regionální geografii	50
2.1.3 Hraniční efekt	53
2.1.4 Vybrané příklady hranice a hraničního efektu	56
2.2 Teorie vymezení pohraničí / <i>T. Havlíček</i>	59
2.2.1 Obecné zakotvení problematiky	59
2.2.2 Definice příhraničního prostoru	60
2.2.3 Typy vymezení příhraničního prostoru	62
2.2.4 Vymezení pohraničí na příkladu Česka	64
2.3 Geografický potenciál pohraničí / <i>S. Řehák</i>	67
2.3.1 Potenciál obyvatelstva v pohraničí	67
2.3.2 Reillyho model a jeho aplikace	70
2.3.3 Gravitační model a jeho aplikace	72
2.4 Pohraničí a přeshraniční spolupráce v regionálním rozvoji / <i>M. Jeřábek</i>	75
2.4.1 Územní diferenciaci se zaměřením na úlohu hranice a pohraničí	75
2.4.2 Pohraničí a přeshraniční spolupráce v politice a legislativě	77
2.4.3 Obecná charakteristika přeshraniční spolupráce	81
2.5 Postavení pohraničí v integračních procesech / <i>S. Řehák</i>	87
3 REGIONÁLNÍ ROZVOJ ČESKÉHO POHRANIČÍ / <i>J. DOKOUPIL</i>	93
3.1 Národní regionální politika / <i>S. Řehák</i>	95
3.2 Územní diferenciaci v Česku / <i>T. Havlíček, M. Marada</i>	103
3.2.1 Role pohraničí v polarizovaném vývoji území	103
3.2.2 Pohraničí a periferie Česka pohledem statistiky	106
3.2.3 Vybraná diferenciaci podle obcí Česka	112
3.3 Situační analýza českého pohraničí / <i>P. Wilam</i>	115
3.4 Reflexe regionálního rozvoje českého pohraničí / <i>M. Jeřábek</i>	123
3.4.1 Charakter, změny, problémy, identifikace obyvatel pohraničí	123

3.4.2	Hranice, přeshraniční spolupráce, vztah k sousedním státům a EU	130
3.5	Typologie českého pohraničí / <i>J. Dokoupil</i>	137
4	ČESKÉ POHRANIČÍ A EVROPSKÁ INTEGRACE / <i>M. JEŘÁBEK</i>	149
4.1	Politika hospodářské a sociální soudržnosti Evropské unie / <i>P. Rumpel</i>	151
4.1.1	Podmínky vzniku regionální, resp. strukturální politiky	151
4.1.2	Etapy vývoje regionální, resp. strukturální politiky	152
4.1.3	Charakteristika současné politiky hospodářské a sociální soudržnosti	154
4.1.4	Předvstupní strukturální pomoc EU ČR a ostatním asociovaným zemím	160
4.2	Hraniční regiony Evropské unie / <i>J. Dokoupil, M. Jeřábek</i>	163
4.2.1	Přeshraniční spolupráce jako součást evropské integrace	163
4.2.2	Typologie příhraničních regionů EU	173
4.2.3	Institucionalizace přeshraniční spolupráce	176
4.3	Přeshraniční spolupráce ve středoevropském prostoru / <i>T. Havlíček, M. Jeřábek</i>	179
4.3.1	Rámcové podmínky a vývoj	179
4.3.2	Slovenské příhraniční oblasti	181
4.3.3	Německo-rakouské pohraničí	183
4.3.4	Vybrané projekty přeshraniční spolupráce	184
4.4	Regionální rozvoj českého pohraničí / <i>M. Jeřábek</i>	187
4.4.1	Problematika pohraničí v národní regionální politice	187
4.4.2	Regionální podpora ze strany EU	189
4.4.3	Zhodnocení dosažené úrovně přeshraniční spolupráce v Česku	192
4.4.4	Spolupráce na úrovni národní, regionální a lokální	195
4.5	Nástroje a opatření k podpoře pohraničí / <i>S. Řehák</i>	203
4.5.1	Podmínky pro usměrňování regionálního rozvoje	203
4.5.2	Úloha subjektů a doporučení pro regionální politiku	204
5	ČESKÉ POHRANIČÍ – BARIÉRA NEBO PROSTOR ZPROSTŘEDKOVÁNÍ? CZECH BORDERLAND – SPACE OF BARRIER OR MEDIATION? / <i>M. JEŘÁBEK, J. DOKOUPIL, T. HAVLÍČEK</i>	209
5.1	Závěr / <i>M. Jeřábek, J. Dokoupil, T. Havlíček</i>	211
5.2	Shrnutí / <i>M. Jeřábek, J. Dokoupil, T. Havlíček</i>	215
5.3	Summary / <i>M. Jeřábek, J. Dokoupil, T. Havlíček</i>	223
5.4	Contents	247
5.5	List of tables	249
5.6	List of illustrations	251
6	PŘÍLOHY	253
6.1	Přehled literatury	255
6.2	Metodický dodatek / <i>S. Řehák</i>	269
6.2.1	K potenciálu obyvatelstva	269
6.2.2	K Reillyho modelu	270
6.2.3	Ke gravitačnímu modelu	271
6.3	Vzor dotazníku pro starosty obcí	275
6.4	Vzor dotazníku pro obyvatelstvo mikroregionů	293
	REJSTŘÍK	297

PŘEHLED TABULEK

1.1	Rozložení šetřených obcí podle úseku hranice a populační velikosti	25
1.2	Počet respondentů v příhraničních mikroregionech	28
1.3	Statistický přehled vybrané literatury k problematice pohraničí	30
2.1	Přehled hraničních efektů a jejich vliv na sousední socioekonomické systémy v závislosti na otevřenosti hranice	58
3.1	Hodnoty komponentních vah komponenty perifernost	108
3.2	Deset příhraničních okresů s největší a nejmenší periferností	109
3.3	Statistické charakteristiky perifernosti podle skupin okresů	109
3.4	Srovnání korelačních koeficientů vybraných charakteristik ve vnitrozemských a příhraničních okresech Česka	110
3.5	Typ korelace podle skupin okresů	111
3.6	Hodnocení hraničních úseků podle obcí u dvou vybraných atributů v rámci Česka	114
3.7	Znečištění ovzduší ve vybraných pohraničních okresech v roce 2000 (t/rok)	116
3.8	Charakteristiky nezaměstnanosti ve vybraných pohraničních okresech	118
3.9	Charakteristika průmyslu ve vybraných pohraničních okresech	119
3.10	Vývoj objemu přímých zahraničních investic v Česku (1993–2000)	120
3.11	SWOT analýza jednotlivých hraničních úseků Česka	121
3.12	Specifikace pojmu pohraničí	124
3.13	Stěžejní problém k řešení pro příslušný úsek pohraničí Česka	125
3.14	Změny v pohraniční obci v nové situaci po roce 1990	126
3.15	Hodnocení lokálního rozvoje v pohraniční obci	127
3.16	Vnímání změn počátkem 90. let starosty obcí a experty oblasti Franky	129
3.17	Identifikace respondentů s prostředím	129
3.18	Identifikace mladých obyvatel Saska	130
3.19	Srovnání základních ukazatelů zájmového území	131
3.20	Znalost akcí přeshraniční spolupráce (úsek / obor, v %)	131
3.21	Význam spolupráce a přátelství mezi Českem a sousedními státy	133
3.22	Výhody a nevýhody vstupu Česka do Evropské unie	134
3.23	Historickodemografická typologie českého pohraničí	140
4.1	Fáze evropské integrace se zaměřením na hraniční problematiku	163
4.2	Období podpory přeshraniční spolupráce z programů Evropské unie	177
4.3	Přehled slovenských euroregionů	183
4.4	Euroregiony v německo-rakouském pohraničí	184
4.5	Zaměření akcí s přeshraničním dopadem v českém pohraničí, realizovaných s podporou CBC Phare	191
4.6	Rozdělení prostředků CBC Phare pro české pohraničí	191
4.7	Projekty v česko-německém pohraničí	195
4.8	Indikativní rozdělení financí na projekty v česko-německém pohraničí	197
4.9	Přehled euroregionů a výborů pro spolupráci v Česku	197
4.10	Přehled vybraných projektů realizovaných v českém pohraničí s podporou CBC Phare	199

PŘEHLED OBRÁZKŮ

1.1	Paní Evropa s centrální polohou Čech	17
1.2	Böhmisch Friedland / Frýdlant v Čechách	19
1.3	Pohraniční okresy Česka	20
1.4	Vymezení příhraničního pásu Česka pro anketní šetření u starostů obcí	26
1.5	Lokalizace modelových příhraničních mikroregionů	27
1.6	Index změn využití ploch v Česku (1948–1990; v %)	39
1.7	Vymezení pohraničního území ČSR (1969)	39
1.8	Zaostávající území při jihozápadní hranici ČR (1991)	40
2.1	System fungování příhraničního regionu	50
2.2	Hraniční efekty podle Martinezova modelu fungování přeshraničních vztahů	54
2.3	Vybrané hraniční efekty	55
2.4	Model rozdílné funkčnosti v česko-německém prostoru	57
2.5	Centrifugální a centripetální síly v pohraničí	60
2.6	Teoretický vývoj polarizace prostoru (vnitrozemí / pohraničí) uceleného státního útvaru v závislosti na charakteru hranice	61
2.7	Vymezení pohraničí administrativními jednotkami po obou stranách české hranice	62
2.8	Vymezení protektorátu Čechy a Morava	63
2.9	Modelové vymezení pohraničí Česka z hlediska prostupnosti hraničních efektů	66
2.10	Modely prostorových interakcí: potenciál obyvatelstva	68
2.11	Hustota zalidnění v pohraničních oblastech	69
2.12	Modely prostorových interakcí: Reillyho model	71
2.13	Modely prostorových interakcí: gravitační model	73
2.14	Organizační schéma Euroregionu Elbe / Labe	84
3.1	Proces postupného pokrývání území Česka signálem mobilních telefonů	104
3.2	Územní variabilita perifernosti Česka podle okresů	108
3.3	Hustota zalidnění Česka podle obcí	113
3.4	Relativní změna počtu obyvatel podle obcí Česka (1991–2001)	113
3.5	Typologie českého pohraničí podle sousedních států	137
3.6	Typologie českého pohraničí podle vnějších struktur (sousední regiony)	138
3.7	Typologie českého pohraničí podle vnitřních struktur	139
3.8	Typologie českého pohraničí na základě dynamiky vývoje obyvatelstva (1869–1910)	141
3.9	Typologie českého pohraničí na základě dynamiky vývoje obyvatelstva (1931–1960)	141
3.10	Typologie českého pohraničí na základě vlivu sousedního státu a propustnosti hranice	142
3.11	Typologie českého pohraničí na základě jeho dosídlení	143
3.12	Ekonomickogeografická typologie českého pohraničí	144
3.13	Komplexněgeografická typologie českého pohraničí	145
3.14	Typologie českého pohraničí z hlediska kontaktního hraničního efektu	146
3.15	Typologie českého pohraničí na základě Martinezova modelu fungování přeshraničních vztahů	147
4.1	Evropská unie: členské a přidružené státy	153

4.2	Hraniční a přeshraniční regiony v Evropě	165
4.3	Evropské prostory spolupráce	170
4.4	Přeshraniční spolupráce / euroregiony na hranicích Německa	170
4.5	Přeshraniční struktury ve střední a východní Evropě	171
4.6	Územní vymezení pro Interreg II C (CADSES)	172
4.7	Územní vymezení slovenských euroregionů	182
4.8	Regiony NUTS II a NUTS III v Česku	189
4.9	„Program přeshraniční spolupráce Phare v České republice“, publikace MMR ČR	193
4.10	Oblasti využívající programu CBC Phare	194
4.11	Vymezení českých euroregionů	198

Fotografická příloha

- 1 Skanzen v Zubrnících v Českém středohoří / ukázka tradičních venkovských usedlostí
- 2 Hrad Střekov v Ústí nad Labem / dříve strážce labského údolí, dnes objekt mezinárodní turistiky
- 3 Dřívější česko-rakouská hranice v Národním parku Podyjí / modelový příklad bývalé železné opony rozdělující do roku 1989 Západ a Východ Evropy
- 4 Hraniční přechod Dolní Dvořiště – Wulowitz / nárazníkové pásmo podél hraniční linie
- 5 Sněžné jámy v Krkonoších / možnost přeshraniční pěší turistiky v česko-polském pohraničí
- 6 Kudowa Zdroj v blízkosti Náchoda / přeshraniční nabídka pro české turisty v češtině
- 7 Hraniční přechod Potůčky – Johannegeorgenstadt v Krušných horách / zřejmě nejznámější a největší příklad příhraniční nákupní turistiky německé klientely
- 8 Hřensko v Labských pískovcích / kontrast přírodních krás a stánkového prodeje převážně vietnamských občanů
- 9 Česko-saská hranice / oboustranně zvýšená nákupní turistika jako projev otevření (uvolnění) režimu na státní hranici
- 10 Hraniční přechod Neugersdorf – Jiříkov na Šluknovsku / pokojná demonstrace místních obyvatel proti zvýšení intenzity tranzitní nákladní (kamionové) dopravy
- 11 Silnice E55 / reklamní plakát upozorňující na specifickou formu přeshraničních kontaktů v česko-německém pohraničí
- 12 Teplice / předání finančního daru zdejšímu kojeneckému ústavu zástupci německých úřadů jako příspěvek k řešení následků prostituce
- 13 Mírové náměstí v Ústí nad Labem / centrum zábavy orientované i na zahraniční návštěvníky
- 14 Labské nábřeží v Děčíně / dopravní uzel poblíž česko-německé hranice, brána do Čech
- 15 Evropský den v Ústí nad Labem / práce s veřejností je důležitým prvkem integrační strategie zahraniční politiky
- 16 Cyklostezka v Ústí nad Labem / příklad akce realizované z prostředků CBC Phare, součást dálkové trasy do Hamburku

Návrh mapek a schémat, případně jejich pracovní verze byly připraveny autory jednotlivých kapitol. Kartografické zpracování bylo koordinováno a převážně zpracováno na katedře geografie FPE ZČU v Plzni pod vedením M. Novotné. Konečná podoba byla vytvořena K. Kupkou z firmy ProGrafis.

Na fotografické příloze se podíleli M. Jeřábek (11 obrázků z česko-německého pohraničí) a T. Havlíček (5 obrázků, především z česko-rakouského a česko-polského pohraničí).